

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2015/3.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[K] **DE SERENE STILTES VAN FOTOGRAAF
GILBERT FASTENAEEKENS**

Het is geen naam die op ieders lippen ligt bestorven. Toch krijgt de Belgische fotograaf Gilbert Fastenaekens (1955, Sint-Pieters Leeuw) langzaam maar zeker een flinke renommee in binnen- en buitenland. Met een haast chirurgische precisie heeft Fastenaekens de stilte én de vertraagde tijd in beeld gebracht. Zijn werk ademt afwezigheid. Onlangs werd Fastenaekens vereerd met een uitgebreide retrospectieve in de Brusselse Botanique. Die werd omlijst met *In Silence* (CFC Editions), een bijzondere overzichtscatalogus waarin de evolutie in zijn werk uitstekend valt te traceren. Totdat op een bepaald moment de lachende mens zijn intrede doet.

Sinds zijn reeks *Nocturnes*, waarin hij nachtelijke stadsgezichten toonde, heeft Fastenaekens een zowel radicale als poëtische benadering van de fotografie voorgestaan. Het stedelijke landschap krijgt bij de autodidact een bevreedende en monumentale gloed. Fastenaekens nam uitzonderlijk veel tijd voor deze opnamereeksen waarmee hij naam maakte: hij begon er al in de jaren tachtig mee.

De vervreemding is totaal in *Nocturnes*. Fastenaekens bracht de tijd tot stilstand. “In zijn

Uit de serie *Noces*, 1988-1995 © Gilbert Fastenaekens.

totaliteit wordt mijn oeuvre inderdaad gekenmerkt door een veeleer toonloos karakter. Ja, er zit weinig geluid in mijn beelden, die vaak ook in zichzelf gekeerd zijn”, zegt Fastenaekens zelf. Die voorkeur voor de leegte kwam paradoxaal genoeg voort uit een onderdompeling in de massa. In zijn beginjaren maakte Fastenaekens een uitgebreide reportage over processies en folkloristisch getinte feesten in Spanje en Portugal. “De jonge fotograaf raakte er overdonderd door de aanwezige mensenmassa en kreeg er ondanks het potentieel aan mogelijkheden het beangstigende gevoel telkens het juiste moment te missen”, noteert Tom Peeters daarover in *Brussel Deze Week*.

Zo legde Fastenaekens de fundamenten voor een hoogst eigenzinnige esthetiek. Pendelend tussen documentaire en artistieke fotografie combineerde hij een uitgezuiverde vormtaal, met een bijna romantische gevoeligheid, waar een serene stilte afstraalde. Hij kreeg al snel erkenning voor zijn fotowerk. Het werk uit deze periode werd gebundeld in de boeken *Nocturne* en *Essai pour une archéologie imaginaire*. Zijn foto's werden geleidelijk ook

opgenomen in talloze collecties, waaronder die van FRAC Lorraine, Le Centre National des Arts Plastiques in Parijs en het FotoMuseum in Antwerpen.

Blinde muren, vliesgevels, werven en braakliggende terreinen hebben steeds Fastenaekens' bijzondere aandacht gekregen. Vaak mondt die uit in een diepgaande denkoefening over de architectuur en de stedelijke ruimte van Brussel, terwijl de schemerige, diffuse atmosfeer doet denken aan het werk van Dirk Braeckman. Autodidact Fastenaekens heeft een liefde-haatverhouding met Brussel: “Aanvankelijk had ik een paar rekeningen te vereffenen met deze *vermassacreerde stad*”, zegt Fastenaekens in een recent interview met *La Dernière Heure*. Maar vervolgens kwam er “een verzoening” met “de chaotische energie van Brussel”. Hij wilde de chaos richting geven.

Fastenaekens, die sinds 1993 ook docent is aan de Ecole de Recherche Graphique in Brussel, geeft zijn locaties – zoals onder meer ook de industriële ruïnes van Lotharingen – een sculpturaal én bijna dramatisch karakter. Zeker door de afwezigheid van

Uit de serie *Site I en II* © Gilbert Fastenaekens.

elk levend wezen. “Hij fotografeert met nieuwsgierigheid, melancholie, verbijstering en woede. Soms moet hij zijn toevlucht zoeken in het fotograferen van wolken als tegengewicht voor de chaos die hem omringt”, merkte fotografecriticus Ludo Bekkers op in *Knack*.

“De aan zijn lot overgelaten stedelijke topografie wordt ’s nachts het zwarte gat van een raadselachtige opera, het verlaten decor van een gigantische theatervoorstelling waarin acteurs verboden zijn”, noteerde Fastenaekens daar in 1993 over. “(...) Alles lijkt gehuld te zijn in een voorlopige stilstand. De afstand die men ’s nachts kan nemen van het tumult is een geliefkoosd ogenblik.” Ietwat pompeus klinkt het: “Alles komt tot stilstand, de scène en haar kijkers lijken verenigd tot het eerste ochtendgloren, wanneer het ritme van de beschaving haar rechten weer opeist.” Fastenaekens houdt van theoretiseren over zijn oeuvre. Zijn werk leunt nauw aan bij de pioniers van de topografische fotografie, waartoe ook Robert Adams wordt gerekend. In 1987 ontdekte Fastenaekens Adams’ boek *From the Missouri West* (1980). “Hoewel ik de aanpak van Adams slechts gedeeltelijk begreep, ging mijn belangstelling onmiddellijk uit naar het fotografische discours van

de indrukwekkende en mythische landschappen van het Amerikaanse Westen.” Ook de Duitse fotograaf Thomas Ruff en de Fransman Jean-Marc Bustamente behoren onmiskenbaar tot zijn invloeden.

Steeds weer laat Fastenaekens vrij spel aan “het vreemde en het mysterieuze”, onder meer in de foto’s voor het Franse Mission de la DATAR (een regionaal overheidsinitiatief dat het Franse platteland in beeld brengt) en in de reeks getiteld *Site I en II*. In *Noces*, gerealiseerd tussen 1988 en 1995, krijgt de introspectieve dimensie voorrang op de weergave van het landschap. Maar telkens weer is er die drang tot “fotografische transformatie”. Het bos van Vauclair in de regio Picardie, getekend door de moorddadige gebeurtenissen tijdens de Eerste Wereldoorlog, wordt zeven jaar lang het decor van een bijna zintuiglijke en intieme ervaring, gevat in fascinerende zwart-witfoto’s. Er zitten duizenden lijken onder de grond, maar men heeft er zonder veel orde bomen overgeplant. En de door obusinslagen ontstane kloven hebben de vegetatie een apart karakter bezorgd. Tegelijk zindert de geschiedenis door het landschap, iets wat op de foto’s slechts gesuggereerd kan worden.

In de Brusselse Botanique was tijdens de expositie ook zijn werk in uitvoering *Correspondance* te zien, dat hij in 2007 op de rails zette. Fastenaekens herfotografeerde daarvoor minutieus oude Brusselse postkaarten. Via de metamorfoses van het stedelijke weefsel in onder meer de Hoogstraat, de Schaarbeekse poort, de Rogierplaats of Molenbeek stelt hij vragen over de concepten van tijdelijkheid en nostalgie. “De stad is anti-autoritair. Je kunt je op elke hoek van een straat door iets laten kwetsen of choqueren, maar verzoen je je daarmee, en ga je dat als een *tool* beschouwen, dan biedt de stad enorm veel mogelijkheden voor een fotograaf”, zei Fastenaekens daarover in *Brussel Deze Week*. Alweer is er die verwrongen verhouding met Brussel, een stad die hij niet kan loslaten.

Verder overliep de tentoonstelling negen van de voornaamste ensembles van Fastenaekens, via afdrukken, installaties, uitgaves en video's, waaronder *Libre de ce monde* uit 2011, waarin de gefilmde personen de slappe lach krijgen. Hij omschrijft het als “een banale en spectaculaire uiting”, met vaste shots die inzoomen op individuele personen, duo's of kleine groepen. Honderdvijftig personen werden vijftien dagen lang in een stille studio samengebracht, en het moment voor en na ontsnapte niet aan Fastenaekens' aandacht. Geleidelijk aan vangt hij de slappe lach, in zijn talloze variaties, onderdrukt of schaterend, van de krachtigste tot de meest afmattende, maar ook, en vooral, van de vrolijkste tot de pijnlijkste. “Deze uitbarsting, deze schreeuw is het meest onbeheersbare wat je uit het diepste van iemands wezen kan rukken. En dat kan de toeschouwer op zijn beurt doen lachen, maar ook zijn schaamte opwekken, alsof hij naar iets obsceens kijkt”, zegt Fastenaekens.

Zijn werk is daarmee nog lang niet aan een eindpunt toe. Steeds meer tast hij de mogelijkheden van videokunst af en sluipt er kleur binnen. Van de zwart-witte leegte en de stilte naar het gebulder van de lach: het is een merkwaardige evolutie. Maar de uiterst discrete Fastenaekens neemt zijn tijd om zijn projecten te laten rijpen. En daarbij is hij – ondanks al zijn ambachtelijke ernst – de eerste om een relativeringsteken te plaatsen bij de manier waarop fotografie zijn plaats opeist in de moderne kunst: “Ik vind dat fotografie gedesacraliseerd mag worden, want ze is op een piëdestal geplaatst”, zegt hij in

een interview in de catalogus. Poeha is aan Fastenaekens niet besteed.

DIRK LEYMAN

GILBERT FASTENAEEKENS, *In Silence*, CFC Editions, Brussel, 2015, 224 p.
